

Flytninger, resumé af foredrag holdt ved slægtsforskerdagen i København, oktober 2004

Erik Kann

Indledning:

Dagens foredrag handler ikke om mere principielle spørgsmål som eksempelvis: Hvad vil det sige "at flytte", hvad var drivkraften bag flytningerne etc., etc. Derimod forsøger foredraget at give en række praktiske anvisninger på, hvorledes arbejdet med arkivalier om flytninger kan gribes an.

To indfaldsvinkler:

Der er to indfaldsvinkler til emnet flytninger:

Krisesituationen hvor en forfar er "blevet væk"

Normal situationen hvor man bare gerne vil uddybe kendskabet til anernes færd.

Afgrænsninger.

Tidsmæssigt er foredraget afgrænset til tiden før 1924.

Emnemæssigt handler foredraget alene om indenlandske flytninger, det vil sige at emner som udvandring og indvandring ikke behandles. Forhold i hertugdommerne berøres heller ikke, ligesom alt vedr. København springes over. Dette sidste dog alene fordi, der er planlagt foredrag i eftermiddag om dette emne.

Håndtering af kildematerialet:

Det er naturligvis vigtigt at gennemgå en masse kildemateriale, ligeså at kigge på de formelle regler på området. Men det er også væsentligt at systematisere og gruppere kilderne. Foredraget giver et bud på en sådan systematisering.

Det understregedes, at det ofte er begrænset, hvilken nytte man i første omgang kan have af kendskab til lovgivning.

Dette eksemplificeret med frd. 24. juli 1822 om pas mm. Citeret fra:

J.H.Schou: Chronologisk register over de kongelige forordninger og aabne Breve (1823)

Perioder:

Der deles temmelig skarpt op i perioden før og efter 1924.

Dette år etableres landsdækkende folkeregistre. Der henvises til www.cpr.dk som en relevant ressource for oplysninger om adgang til nyere oplysninger i cpr. og folkeregistre.

Det afgørende er, at kildematerialet efter 1924 er karakteriseret ved at være:

landsdækkende

ensartet

med flytteregistrering som formål

fuldstændige, det vil sige omfattende alle borgere i samfundet.

kilder ud fra hvilke man kan udelukke forekomsten af personer

Kildematerialet før 1924 er derimod karakteriseret ved

ikke at være ensartet

ikke nødvendigvis at være landsdækkende

ikke nødvendigvis at være etableret med det formål at registrere flytninger

ikke at være fuldstændige

ikke at kunne anvendes til at udelukke forekomsten af personer

Perioden før 1924:

Kildematerialet opdeles i en række undergrupper:

Direkte flyttekilder

Andre arkivalier med flyttemeddelelse

Arkivalier der viser noget om udbetaling

Indberetninger

Ad direkte flyttekilder

- Kirkebøgernes til- og afgangslister
Eksemplificeret ved tilgangsliste for Græse sogn 1832
- Tyendeprotokol fra retsbetjentarkiv
Eksemplificeret ved tyendeprotokol fra Hillerød Byfoged arkiv 1890-1902 afd. G.
Endvidere ved eksempel på retsbetjentregistratur: Ringsted Byfoged arkiv.
Tyendeprotokoller afløser kirkebøgernes til - og afgangslister således:
Købstæderne 1854-1921
Landdistrikterne 1875-1921
Ikke ført i København
Der mindedes om, at sognefogedernes arkiver kan være udskilt som særlige arkivfonds i landsarkiverne.
- Lægdsruller.
Eksemplificeret ved lægdsrulle for Asminderød sogn, Frederiksborg amt 1852.(hovedrulle)
- Registreringer i forbindelse med udstedelse af pas
De formelle regler går helt tilbage før Danske Lov. Danske lov fastlægger de regler, der var i store træk var gældende langt op i 1800-tallet.
Fra 1815 får retsbetjenten pligt til at føre protokoller over udstedte pas.
1862 ophæves kravet om indenlandske pas.
Gennemgangen eksemplificeret ved rejsepas for Casper Hansen for en rejse fra Assens til Middelfart.
Endvidere ved en pasjournal fra Københavns Amts Nordre Birk 1824.
- Vandrebøger
Påbuddet om vandrebøger gennemføres i 1828 og vedvarer til 1886. Vandrebogen er den bog omvandrende håndværkersvende altid skulle bære. Bogen skulle forevises for og påtegnes af øvrigheden ved ankomst/afrejse fra lokaliteten
Eksemplificeret ved Hans Christian Bedeys opholdsbog.
- Københavnske pasregnskaber (Findes i gruppen: Reviderede regnskaber i Rigsarkivet)
I denne kildegruppe ligger som bilag:
Protokoller over udstedte pas 1788-1841 og
protokoller over udstedte vandrebøger 1829-1841
- Opholdsbøger
Opholdsbøgerne påbydes 1875 og kravet om besiddelse af en sådan omfatter fremmede der kom til Danmark. Kravet bortfalder i 1926.

Eksemplificeret ved opholdsbog for Anna Bengtsdottor fra Sverige

- Temporære flytte/rejse registreringer
Eksemplificeret ved kontrollen med rejsende ved færgestederne 1812-1814.
Arkivalierne findes i Danske Kancelli N3.(Rigsarkivet)

Ad Andre arkivalier med flyttemeddelelse

Følgende kildegrupper nævnt:

Skøder

Fæstebreve

Borgerskaber

Lav

Fattigvæsen

Skifter

Ansøgninger om embeder

Toldarkiver

Udskrivningskredsens arkiver

Forhyringskontorenes arkiver

Eksemplificeret med fæstekontrakt for Ole Sørensen 1817 i Gjorslev gods
arkiv.(Landsarkivet for Sjælland)

Endvidere med begæring om Alderdomsunderstøttelse fra Ane Kirstine Larsen i Dalby-
Tureby kommune arkiv (Landsarkivet for Sjælland)

Ad Arkivalier der viser noget om udbetaling

Eksemplificeret med Københavns Kommune: Fattigvæsenets arkiv nr. 1528, interimistisk
pengehjælp 1867

Ad Indberetninger

Eksemplificeret med det krav der findes i frd. 25. marts 1791 om præsternes indberetning til
amtmanden om løsgængere i sognet

Arbejdet generelt:

Eftersøgning i nabosogne

Kilder der tidsmæssigt afgrænser en persons fysiske tilknytning til en lokalitet
eksemplificeret med kommuniionsbog fra Hellebæk sogn.

Det anbefales at samle relevante informationer i en database

Afslutning:

Det vigtigste af det hele er måske: Tag det roligt, lav en nøgtern analyse og gå systematisk frem!

Flytninger-litteraturliste

Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, red af Poul Erik Olsen og Erik Alstrup I-II (1991)	Artikler på relevante opslagsord
Håndbog for danske historikere, red. af Johan Hvidtfeldt (1952-1956)	
Jytte Skaaning og Bente Klercke Rasmussen: Find din slægt-og gør den levende (2003)	Afsnittet 9:”Hvorfra kom forfædrene?”
Tyge Krogh: Staten og de besiddelsesløse på landet 1500-1800 (1987)	
Fremmede i Danmark. 400 års fremmedpolitik, red. af Bent Blüdnikow (1987)	
Erik Nørr: Præst og administrator (1981)	
Niels H. Frandsen: Dansegilde og mordbrand. Vejledning om retsbetjentarkiver (1995)	
Ole Degn: Toldarkiver før 1969. Vejledning og nøgle til toldarkiverne i landsarkiverne (1994)	
Ole Degn: Borgerne og bybefolkning. Vejledning i kilder og litteratur (2000)	
Erik Nørr: Præste-og sognearkiver (1983)	
Søren Toft Hansen: Folkeregistre. Historie, lovgrundlag og benyttelse af de kommunale folkeregistre (2002)	
Birgit Løgstrup: Dommer og Administrator. herredsfogden 1790-1868 (1982)	
Birgit Løgstrup: Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret inden for skatte-og udskrivningsvæsen i det 18. århundrede (1983)	
Det danske Godssystem-udvikling og afvikling 1500-1919. Red af Carsten Porskrog Rasmussen m.fl. (1987)	
Ole Degn: De gamle købstæders hukommelse. Rådstuearkiver og deres brug (1994)	
Hans H. Worsøe: Amtmanden var med til det hele. Amtsarkiver og deres brug (1991)	
Ole Degn: Kongens told. Toldarkiver og deres brug (1994)	
Harry Christensen: Nærsamfundets arkiver. Kommunernes arkiver som historiske kilder indtil 1970 (1999)	
Underdanigst pro memoria. Indberetninger til amtmænd på Sjællandmm. 1720-1860. Red. Grethe Ilsøe og Knud Prange (1992)	
Hans Chr. Johansen: Studier i dansk befolkningshistorie 1750-1890 (1976)	
Poul Strømstad: Danske svende på valsen. Ud i verden (1984)	

